

Иван Вазов – кратка биографична бележка

Иван Минчов Вазов, известен като „Патриарха на българската литература“, е роден през 1850 г. в гр. Сопот и е поет, автор на многобройни разкази, повести, романи и пътеписи. Освен това той е преводач, драматург и публицист. Произведенията му, които са фокусирани върху българската земя, история, език, традиции, полагат основата на българската следосвобожденската литература (Ćaneva 2019). През 1870 г. Вазов е изпратен от баща си в Румъния, за да стане търговец и да практикува при чичо си. Вместо това в румънските земи младият поет пише стихове и се запознава с български емигранти като Христо Ботев, които оказват силно въздействие върху политическите му идеали. По този начин, Вазов става поддръжник на идеята за българското освобождение (Minkov 2003). От самото начало книжовната дейност на Вазов е преплетена с политическата му активност, доказателство за което са първите му стихосбирките, *Пряпорец и Гусла* и *Тъгите на България*, които са публикувани след провала на Априлското въстание (1876). След тях той публикува *Епопея на Забравените* (1884) и *Сливница* (1886) и стихотворения като *Българският език* (1883) и *Към свободата* (1883).

По време на своето пребиваване в Пловдив (1880-1886), тогавашната столица на Източна Румелия, Вазов взема активно участие в политическия и културния живот на града като депутат на Областното събрание и председател на Пловдивското научно книжовно дружество. Като публицист Вазов участва в редактирането на вестника *Народни глас* и става главен редактор на списанието *Наука* (1881 – 1884). През 1885. г. съвместно с Константин Величков основава списанието *Зора*, първото българско литературно списание (Minkov 2003).

80-те години на деветнайсети век поставят начало на прозаичната книжовна продукция на Вазов. След своите спомени *Неотдавна* (1881), повестите *Митрофан и Дормидолски* (1882), *Немили-недраги* (1883) и *Чичовци* (1885), през 1894 г. Вазов публикува и най-известния си роман, *Под игото*, които е посветен на Априлското въстание (Ćaneva 2019). След него излизат и романите *Нова Земя* (1896), едно продължение на *Под игото*, *Казаларската царица* (1903), *Светослав Тертер* (1907) и повестта *Иван Александър* (1907).

Творчеството на Вазов стимулира развитието на българския следосвобожденския театър с комедии като *Михалаки Чорбажди* (1882) и *Службогонци* (1903) и драмите *Борислав* (1903), *Към пропаст* (1910) и *Ивайло* (1913), които ни връщат към Българското средновековието (Minkov 2003). Политическата и културна дейност на Патриарха на българската литература продължава и след Съединението на Източна Румелия с Княжество България през 1885 г. Всъщност той изпълнява длъжността на министър на народната просвета (от 1897 г. до 1899 г.), през 1881 г. става действителен член на Българско книжовно дружество, а от 1921 г. почетен член на БАН. След като оставя дълбоки следи в литературата, културата и политическия живот на родината си, умира на 22 септември 1921 г. в София (Ćaneva 2019).

Жанрът пътепис

Жанрът пътепис се характеризира с описания на природни или археологически обекти, исторически забележителности, на екологическите и понякога климатичните характеристики на дадена област и на традициите и обичаите на населението на тази област. Разказвачът в пътеписа изразява своите чувства, впечатления и размишления по отношение на пътешествието, което описва и което може да бъде реално или въображаемо (Getova 2020). Цветан Ракъовски (2023, 14) смята, че пътеписът е хибриден жанр, който заема черти от дневника, очерка, есето, туристическия указател, от мемоарите и дори от романа. Наблюдават се две основни характеристики на пътеписа: разказването в първо лице и намерението (реално или въображаемо) на разказвача (чиято фигура често съвпада с автора) да опише автентично преживяване. Преди пътеписите на Вазов малко български автори

създават пътеписи. Между тях се отличават Любен Каравелов с *Из записок болгара* (1867) и през 1868 г. Иван Богоров с книгата си *Няколко дена разходка по българските места* (Ćanev 2006, 518).

Вазов с постоянство работи в жанра на пътеписите във времето от 80-те години на 19. век до 1920 г., пишейки над 70 пътеписа и очерка, като, например *Един кът от Стара Планина* (1882), *Юмрукчал* и *Мургаш* (Minkov 2003). Долините на Стрема, Тунджа и Марица, Стара Планина, Рила, Родопите и Витоша са някои от основните обекти, които Вазов посещава и описва (Ćanev 2006, 520). Ракъовски (2023, 15-16) наблюдава, че авторът полага природния или социалния обект, който желае да опише, в координатната система изток – запад – север – юг, като му дава конкретна географска ориентация. След това Вазов размишлява за историческите събития, икономическите и социални фактори и етнографските черти на областта. Някои от основните белези на пътеписите на Вазов виждаме в откъса „Родопите. Съдба на нашата южна граница“, първата глава от *В недрата на Родопите* – пътепис, който авторът публикува през 1892. г. в *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*¹ (8-и том):

„Родопите – това грамадно кръстосване и сплитане на безчислени планински вериги, покрити с борови гори или с тлъсти паши, което захваща от долината на Марица и простира и последните си вълнения дори до Бяло море, са много слабо познати на науката, в по-голямата си част. Едно, тяхната отстраненост и мъчнопроходимост, друго – мохамеданското там население, останало в първобитно състояние, недоверчиво и фанатично, правели са пътуването из тях пълно с трудности и прекеждия, които са отклонявали от там туристи и посетители. Аз разбирам – европейци. Колкото за нас, българите, тия зелени планини, които препасват от юг България, са били през цели векове за нас една terra incognita в същото ни отечество и пълно със страховита и враждебна тайственост. Само неколцина търговци от индустриалните градове на Тракия в турско време, поради интересите си на македонските панаири, са се престрашавали да минуват страшния "Доспатски балкан", през пътя, насяян с опасности и с възпоменания за кървави грабежи и убийства...“ (Vazov 2013a, 3).²

Любовта, която Вазов чувства към българската природа, история, български език, народ и традиции, се отразява и в пътеписите и стихотворенията му. Един пример на връзката между пътеписна литература и поезия Вазов може да бъде стихотворението, с което започва *В недрата на Родопите*, и малките прозаичните откъси, които го следват и които се характеризират с мотиви, вече изразени в стиховете. Освен това тези прозаични откъси съдържат размишления за българската история и за факта, че съвременниците на Вазов познават слабо своята земя:

¹ *Сборникът за народни умотворения, наука и книжнина* е публикуван от 1889. г. под ръководството на Иван Шишманов. Списанието се състои от три главни секции: научна секция, в която са публикувани етнографски и фолклорни изследвания; секция, посветена на народни умотворения, и книжовна секция, в която са публикувани литературни студии и произведения като *Великата рилска пустиня*, *Под игото* и *Стихотворенията* на Вазов (Dinekov 1980, 124-126).

² В беседата са преведени на италиански разнообразни откъси от произведенията на Вазов. *“I Rodopi, lo sconfinato crocevia ed intreccio di innumerevoli catene montuose ricoperte di foreste di conifere e di fertili pascoli che ha inizio dalla valle della Marizza ed estende le sue ultime increspature giù, fino al Mar Egeo, sono per la loro maggior parte decisamente poco conosciuti in ambito scientifico. Prima di tutto, il loro carattere remoto e recondito e la difficoltà di attraversarli, poi, in secondo luogo, la locale popolazione maomettana, diffidente e fanatica e rimasta in uno stato primordiale, hanno reso le loro vie ricche di difficoltà ed ostacoli, inducendo turisti e visitatori, certamente europei, ad evitarli. Per quanto riguarda noi Bulgari, quei monti verdeggianti che cingono dal sud la Bulgaria, sono stati per interi secoli una terra incognita nella nostra stessa patria, totalmente ricoperta da un velo di mistero terribile ed inospitale. Solamente sparuti gruppi di mercanti delle città industriali della Tracia in epoca ottomana, guidati dai loro interessi nelle fiere macedoni, hanno avuto il coraggio di attraversare i “Balcani della regione del Dospat”, percorrendo un cammino seminato di pericoli e segnato nel tempo da sanguinosi assassini e razzie...”*

В недрата на Родопите

*Крила, крила да имах! – та щях да бягам ази
от туй борбище шумно на страсти и умрази,
де моя дух под скърби прегъва се, кат'роб;
та щях към вас да хвъркна, Родопи горделиви,
с гърди разширочени и с погледи стремливи –
опряни в вашия лоб.*

*Аз щял бих да се стрелна, в полета си чудесни,
сред облаците светли – селения небесни –
кораби без кормило, без шум, без капитан,
по волята на вятъра оставени да плават,
кат мислите поетски, що често обитават
ефирний океан!*

*Аз щял бих, о грамади, о снежни пирамиди,
върху кои орелът легло си волно зиди,
полека да се нося из ваш'те висоти,
над преспите ви бели простора да измирам
и сянката си будна с любов да я съзирам
по так като лети...*

*Аз щял бих тихо, плавно в лазура да се вея
и някъде да срещна душата на Орфея,
блудяща, като мене, из сините зари,
или да чуя, смаян, в стона на зефира
звук някой си останал от дивната му лира
в дълбоките гори ...
(Vazov 2013a, 1)*

Nel cuore dei Rodopi

*Ali, se solo avessi le ali! Allora fuggirei io
da questo campo di battaglia tra passioni e odio,
dove la mia anima si piega al dolore, come schiava.
Allora spiccherei il volo verso di voi, Rodopi fieri,
con il petto ampio e con lo sguardo acceso,
puntato sulle vostre vette.*

*Io vorrei attraversare come freccia, in volo, i
meravigliosi, tra le nubi luminose, villaggi celesti:
navi senza timone, senza suono, senza capitano,
lasciate galleggiare dal volere del vento,
come pensieri poetici, che sovente abitano
l'oceano celeste!*

*Io vorrei, oh maestose, oh innevate piramidi,
su cui l'aquila volentieri prepara il suo giaciglio,
muovermi lentamente dalle vostre vette,
con lo sguardo abbracciare le vostre regioni
imbiancate e nevose
e con amore osservare come vola sola
la mia vispa ombra...*

*Io vorrei, silenziosamente, adagio librarmi in cielo,
ed imbartermi nell'anima di Orfeo,
vagabonda, come me, tra i raggi azzurri,
o udire, sorpreso, nel lamento di Zefiro,
una qualche melodia dalla sua meravigliosa lira
nelle fitte foreste...*

„С такива думи преди години в Пловдив, аз се обръщах към Родопите и към оная снеговита грамада, която ги завършва на запад, и която тогава аз не знаех, че се нарича Мусалла – защото нашите географии ни учеха за Лунните планини в Африка и за езерото Коку-Нор в Тибет, а нашата земя не знаеха – с такива жедни чувства се обръщах към Родопите, които така пленително мамеха душата ми и остаяха за мене тайнствен свят.

А между това, съвсем не бяха нужни крила – ако не да се надминат, то да се посетят – тия приоблачни висоти, и онова, което стои зад тях.

Трябваше просто малко воля и един кираджийски кон.

Истина, – тогава (1882 год.) беше още Румелия, и свободното разхождане из Родопите на неувимите рицари на Караискакевата и Маламовата части, плюс – непокорните соколи на Тъмръшката република, правеха въздуха им често много нехигиеничен за туристите...

Но това лято, през юни, аз бях честит да направя една обиколка из класическата планина на Орфея (Vazov 2013a, 2)."³

³ “Con queste parole, anni fa, da Plovdiv, mi diressi verso i Rodopi e verso quella mole ricoperta di neve che pone loro fine ad Occidente e che all'epoca non sapevo che si chiamasse Mussala, perché i nostri geografi ci facevano studiare le Montagne del Ruwenzori in Africa e il lago Qinghai in Tibet, ma la nostra terra non la conoscevano. Con tale sensazione di sete mi diressi verso i Rodopi, che con il loro fascino attraevano la mia anima e rimanevano per me un mondo sconosciuto.

Иван Вазов и Рила: *Великата рилска пустиня* и *В лоното на Рила*

Пътешествието от лятото на 1891 г. в планинската област на Рила и посещението на Рилския манастир вдъхновяват Вазов да напише стихосбирката *В лоното на Рила*, която се състои от 22 стихотворения, и пътеписа *Великата рилска пустиня*. От една страна, стихосбирката е публикувана през 1891 г. със заглавие *Впечатления в Рила* в списанието *Денница*, на което Вазов е редактор, а от друга страна, пътеписът излиза през 1892 г. в *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина* с подзаглавието „Пътни бележки и впечатления“. Текстът е отпечатан през 1904 г. от книжарницата на Христо Олчев. По този период (1901-1904) Вазов работи по цикъла пътеписи *Живописна България*⁴, който ще довърши към края на живота си, при подготовката на събраните си съчинения (1921-1922) в изданието на А. Паскалев (Vazov 2013b, 1).

Два епиграфа от химнографическата продукция, посветена на св. Иван Рилски, основателят на Рилския манастир, откриваме и в стихосбирката, и в пътеписа. По отношение на *В лоното на Рила*, епиграфът „Рылскаа горо, взиграй окрестныа созывающи горы и холмы“ произхожда от *Службата на св. Иван Рилски* (Vazov 1891, 433), а във *Великата рилска пустиня* четем цитат из *Канона на Св. Иван Рилски*: „Вратилъ еси плещи своа ѿ міра, и возвелъ еси в гори очи твои“ (Vazov 1892, 1). Наличието на епиграфи е особеност, която обединява двете произведения от началото до края им. Възщност в пътеписа си Вазов развива тези впечатления и размишления, които изразява в стиховете си. Възможно е да се анализират следващите тематични съответствия между *В лоното на Рила* и *Великата рилска пустиня*. Първо са посочени заглавията на стихотворенията, а след това съответната глава от пътеписа:

- *Царев връх* – край на 8. глава (Vazov 1892, 31-33). Откъсът от пътеписа дава на читателя интерпретативен контекст за стихотворението. Вазов посещава пещерата, където Иван Рилски живее като отшелник през последните години на живота си. След смъртта на светеца (946 г.) учениците му, вдъхновени от неговия аскетизъм, основават обителта, която съществува и днес. И в последните две строфи на стихотворението (Vazov 1926, 26), и в пътеписа авторът дава обяснение на названието на върха. Според преданието Иван Рилски благословил от пещерата си цар Петър, който се поклонил от този връх на светеца. По тази причина го назовали „Царев връх“ (Vazov 1892, 32).
- *Нощ в манастира* – начало на 12. глава. Вазов описва една безсънна нощ, която прекарва в Рилския манастир. От една страна, в пътеписа Вазов (1892, 40) чака с нетърпение зората и момента на екскурзията до Вричебор, а от друга страна в стиховете си авторът се възхищава на пейзажа, който се вижда от прозореца на стаята му и поради тази причина не може да заспи („и дрямка не иде до будното око“ Vazov 1926, 7). И в двата случая Вазов описва лунните лъчи, които осветяват Еленин връх и Царев връх и звукът на пътеките близо до манастира.
- *Нощ в гората* – 16. глава. Връщайки се от първата си екскурзия по маршрута Бричебор – Чаушица – Мусала – Смардливото езеро, Вазов трябва да прекарва нощта в една букова гора. И в стихотворението, и в пътеписа се изразяват чувства на тревога, безпокойство и отчуждение на автора, който за първи път в живота си прекарва нощта в гора. Въпреки това в двете произведения се наблюдава една основна разлика: в стихотворението поетът изпитва чувство

Fra l'altro, non erano affatto necessarie delle ali, se non per sorvolare, almeno per visitare quelle vette che toccavano le nubi e ciò che nascondevano.

Erano necessari solamente un po' di volontà e un mulo da soma.

In verità, all'epoca (1882), la regione faceva ancora parte della Rumelia e le libere scorribande provenienti dai Rodopi degli inarrestabili uomini a cavallo delle fazioni di Karaiskakis e di Halamov, e, in più, gli indomabili e temerari pomacchi della Repubblica di Tămrăş, rendevano l'aria spesso insalubre per i turisti...

Ma quell'estate, in giugno, io ero contento di fare un'escursione presso i monti di Orfeo.” (Vazov 2013a, 2).

⁴ *Живописна България* се състои от пътеписи, посветени на Западните Балкани, Черноморското крайбрежие, Витоша, Мусала, Софийската котловина и на градовете като Преслав и Търново, които играят фундаментална роля за историята на България (Arnaudov 2006, 513).

на самота в гората (Vazov 1926, 24), докато в пътеписа Вазов се възхищава на нощния свят на буковата гора и желае пътешествието му да не стига до края (Vazov 1892, 40-56).

- *На Еленин връх* – 19. глава. И в този случай авторът предава на читателя на поетичния текст една снимка на впечатленията си, които задълбочава в пътеписа. Вазов и неговият пътеводител Михал решават да отидат на екскурзия до Еленин връх, но когато стигат до върха, силна мъгла не им позволява да виждат заобикалящия ги пейзаж в подножието на върха. И в двете произведения авторът описва желанието си да плува над бездната, докато животът тихо тече в подножието на върха. Той ще каже в *На Еленин връх*: „*Стигнах в небесата, а съм в бездна [...] /и сякаш, нося се и аз в думана, /над празното, в надземен, друг предел*” (Vazov 1926, 22). Към тези стихове се присъединява пътеписът: „*Океанът от мъгла продължаваше да ме загражда отвсякъде, и ми оставяше само едно островче разделено от осталия свят [...] По едно време мене ми се стори, че наистина аз съм увиснал на въздуха и се нося над бездната . една от оптичестките измами на мъглата...*”⁵ (Vazov 1892, 66-67).
- *Изгоряла гора* – 20. глава. Интересно е, че пътеписът поставя стихотворението в един определен времеви и географски контекст. Сутринта на 18 юли 1891г. от Рилския манастир Вазов отива на екскурзия до Кадиин връх. Когато пристига до долината на Илийна река, авторът трябва да пресече една изгоряла гора, за да стигне до върха. Гледайки тъжния спектакъл на изгорялата гора, Вазов изпитва жал и гняв заради *престъпление против Бога*⁶, сторено от човека. Това опустошаване на плодородната долина на Илийна река внушава чувство на загуба и на скръб и в поетичния текст (Vazov 1926, 9), и във *Великата рилска пустиня* (Vazov 1892, 72). Въпреки че се издигат като една *войска от великани*⁷, сухите ели са предназначени да преживеят вечността, заобиколени от плодovitата природа на долината на Илийна река.
- Глава 23 на пътеписа (Vazov 1892, 80) съдържа пълното стихотворение *Въз Кадиин връх* (Vazov 1926, 12). В стиховете си, посветени на Мусала, поетът хвали природата и размишлява за вдъхновението, което тя, особено горските пейзажи, могат да предизвикват у художника. Това размишление е във връзка с една от темите, които характеризират книжовната продукция на Вазов: противопоставянето между природата и цивилизацията (Rakjovski 2023, 11), което предизвиква у човека състояние на физическото и умствено бездушие и преди всичко, го лишава от вдъхновение. Според поета единственото решение на този екзистенциален проблем е пътешествието, което дава възможност на човека да възобнови непосредствената си връзка с природния свят (Vazov 1892, 81).
- Наблюдават се и други съответствия между стихосбирката и пътеписа – например в откъсите от *Великата рилска пустиня*, посветени на притока Друшлявица и на Илийна река. И стихотворенията *Друшлявица* и *В Илийна река* (Vazov 1926, 15, 18), и прозаичните откъси, посветени на двете реки (Vazov 1892, 35, 71), изтъкват визуалните, слуховите и обонятелните впечатления, които Вазов чувства по време на екскурзиите и нощите си при Рилския манастир. Авторът описва шума на притока и на реката, осветени от блясъка на лунните лъчи, което възстановява в паметта му сладки спомени и тъги; мириса на бор, на горски здравец и на сено, който се носи във въздуха.

⁵ *“l’oceano di nebbia continuava a circondarmi, e noi rimanevamo soltanto un’isoletta, divisa dal resto del mondo [...] all’improvviso mi parve veramente di essere appeso all’aria e di muovermi sugli abissi, una delle illusioni ottiche della nebbia”* (Vazov 1892, 66-67).

⁶ *„Кой е запалил тоя обширен лес? Вероятно, човеци неволно или нарочно – неизвестно. Но във всеки случай тук е сторено едно голямо престъпление против Бога”* (Vazov 1892, 72). *“Chi ha bruciato questa enorme foresta? Probabilmente degli uomini, involontariamente o di proposito, inconsciamente. Ma, ad ogni modo, qui è stato commesso un grande crimine contro Dio. ”*

⁷ *„Войска замръзнала от великани сухи...”* (Vazov 1926, 9). *“Un esercito congelato di secchi giganti...”*

Освен това *Великата рилска пустиня* съдържа културно-исторически, антропологически и етнографски размишления за Рилската област и нейния манастир. Един пример за тази черта на пътеписа могат да бъдат главите на произведението, посветени на историята на Рилския манастир, която върви паралелно с българската история⁸, от Първото българско царство до Княжество България. Източниците, от които се ползва Вазов за историческите си откъси, са писмото на Иван Рилски към цар Петър, в което светецът подтиква царя да мисли за Царството небесно, и Рилската грамота на цар Иван Шишман, с която са потвърдени дарения на обителта. Споменавайки Житието на св. Иван Рилски от патриарх Евтимий Търновски, Вазов излага пренасянето на мощите на светеца: по нареждане на крал Бела III (1148 г. – 1196 г.) от Сердика до Кралство Унгария през 1182 г. и отново в Сердика през 1195 г. и в Търново при Асеновци. След падането на Второто българско царство (1396 г.) мощите се връщат в Рилския манастир през 1470 г. благодарение на фермана на султана Мурад II. Освен това Вазов се съсредоточава върху ролята, която Рилският манастир играе в създаването на чувство на принадлежност на българите към еднаква религиозна, културна и езикова общност по време на османското владичество на Балканите. Всъщност благодарение на рилските монаси поклонниците можели да стигнат до манастира и да присъстват на литургия на църковнославянски език.

Вазов описва и културната дейност на игумена Неофит Рилски (1793-1881), който пише очерка *Описание на българския свещен Рилски манастир*, един от източниците на *Великата рилска пустиня*. Н. Рилски превежда Новия завет на български, издава първата българска граматика и един елинско-български речник (Vazov 1892, 24, 27-28, 39-40, 58).

Великата рилска пустиня е богат източник на етнографски материал за Рилската горска област. В пътеписа си авторът преписва четири предания за Иван Рилски (в 8. глава), преданието за названието на Смердливото езеро (в 14. глава) и една интересна народна песен, в която Рила води диалог с едно момче: „Юнак на гора говори: / оставай сбогом прощавай, / горо ле, Рила планино! / Халал ни струвай, горо ле, / дете ти вода пиехме, / дете ти трева тупкахме! / Гора юнаку отговаря: / иди си сбогом, юначе, / халал ти струвам всичкото: / тревата още водата - / водата тече пак вода, / тревата расте пак трева - / едно ви халал не струвам, / дете ми елхи кършехте, / че ги на хурки правехте / и по седянки ходехте / че ги на моми давахте“⁹ (Vazov 1892, 31, 54, 82-83). В песента олицетворената Рила, въпреки че предлага вода и храна на момчето, с което води диалог, се бунтува против изстреблението си. Също според Вазов (1892, 83) в тази песен се изразява протестът на българската гора против унищожението на природата.

Както отбелязва Ракъовски (2023, 14-15), пътеписът е хибриден жанр, който понякога има характеристики на научния очерк. Според автора целта на Вазов е да изтръгне природния или социалния обект от неговата натурална анонимност и да го предаде на читателя обработен, поставен в определен контекст. Това се случва и с *Великата рилска пустиня* в началото в 13. глава, в която Вазов описва географското положение и границите на Рилската област: „[...] Областта на Рила отива на Изток до долината на Белия Искър – от изворите му при Демир-Капия до точката на съединяването му с Левия и Черния Искър – а на Юг тя обхваща верига, що се захваща от върха Ай-Гедик и свърша на Запад до стария градец Стоб, в полета ѝ, миена от Рила Река и Илина Река от Север, и от македонската Бистрица от Юг“¹⁰ (Vazov 1892, 45). След това в главата се описват

⁸ Самият Вазов (1892, 20) пише: „неговата съдба върви паралелно със съдбата на българския народ“.

⁹ „Il giovane dice al monte: / rimani con Dio, arrivederci, / o monte caro, di Rila massiccio! / col cuore offrisci, o caro monte / dove la tua acqua bere, / dove la tua erba calpestare! / Il monte al giovane risponde: / vai con Dio, o giovane, / col cuore ti offero tutto: / l'erba e anche l'acqua / l'acqua scorre sempre come acqua / l'erba cresce sempre come erba. / Solamente una cosa non vi offero col cuore / i rami dei miei abeti che non spezziate / che delle canocchie non ne facciate / per andare per le sedjanke / per darle alle ragazze.“

¹⁰ „[...] la regione di Rila si estende ad Oriente fino alla valle del Beli Iskär (dalle sue fonti presso il Demir-Kapija fino al punto in cui si fonde con il Černi Iskär¹⁹). Invece, a Sud, essa comprende la catena montuosa che ha inizio dal monte Aj-

геоложки, хидрографски и други характеристики на областта, нейната флора и фауна и се цитира източникът, който дава сведения за тези информации¹¹.

Последната голяма тема на пътеписа е връзката между човек и природа, която Вазов развива и като противопоставяне между природния свят и цивилизацията и като обща съдба на всичките живи същества. Изглежда, че тази съдба е предопределена от същата природа и от безпорядъка. Един от откъсите на пътеписа, които развиват темата на противопоставянето между природата и цивилизацията, се намира в 22. глава. В този кратък текст Вазов разказва за юруците, народът, който говори турски език и води номадски начин на живот в планинските области на Балканите. Вазов се запознава с двама пастири юруци, които той описва като „*номади, без цивилизация, без отечество, без закони, без вериги; нека си останат волни и неукротими синове на планините, непокварени от отровната социална атмосфера на постоянните жители. Утешително е за човека от XIX век, с душа и сърце извратени в фалшивите условия на един изкуствен живот, да среща сегиз-тогиз, въвн от своето общество, хора останали близко до природата и чужди на хилядите глупави ненужни и безразсъдни потребности, или измислици на нашата блазирана цивилизация...*”¹² (Vazov 1892, 78).

В 12. глава Вазов размишлява за общата съдба на хората, животните и растенията. Гледайки как силният вятър е изкоренил боровете, които са толкова величествени, но имат и слаби корени, авторът свързва тъжната им съдба със съдбата на човечеството, на което природата раздава качества и недостатъци случайно, като на боровете. Авторът прави усилие да намери за себе и за читателите си противовес на анархията, която изглежда, че властва над Вселената: „*Без тая дисхармония, без тие ненадежности, без тоя смес от съвършенства и недостатъци в една и съща твар, органическият живот в природата би имал автоматическо движение, би останал лишен от оная подновителна борба, промени и революции, които и съставляват същността, негли и смисъла на живота...*” (Vazov 1892, 43).

Изводи

Във *В лоното на Рила* и във *Великата рилска пустиня* Вазов представя цялостна картина на Рила и на Рилския манастир, описвайки географските, културно-историческите, социалните и етнографските характеристики на областта. Тази беседа съдържа синтетичен анализ на *Великата рилска пустиня* и на основните черти на корпус от пътеписи на Вазов, един автор, който за жалост остава малко известен в Италия. Ще приключа беседата с думите на самия Патриарх на българската литература от стихотворението му *При Рилския манастир*, с което започва *В лоното на Рила*.

При Рилския манастир

*Сега съм у дома. Наокол планини
и върхове стърчат; гори високи, диви
шумят; потоците, кристални и пенливи,
бучат — живот кипи на всичките страни.
Природата отвед, кат майка нежна съща,
напява ми песни, любовно ме пригръща.*

Presso il monastero di Rila

*Ora sono a casa. Intorno monti
e vette si ergono, fitte foreste, selvagge,
risuonano, i ruscelli, cristallini e spumeggianti,
gorgogliano: la vita è in fermento in ogni dove.
La natura ovunque, come tenera madre,
mi sussurra canzoni, con amore mi abbraccia.*

Gedik e termina ad Occidente nelle vicinanze dell'antica cittadella di Stob, presso i suoi terreni, bagnati dal fiume Rila e dalla Ilina reka a nord, e dalla Bistrica macedone a Sud”.

¹¹ Георгиев, Ст. 1890. *Родопите и Рилската планина и нихната растителност*.

¹² “*Nomadi, senza civilizzazione, senza patria, senza regole, senza catene. Che rimangano figli liberi e indomiti dei monti, non intossicati dall'avvelenata atmosfera sociale di chi ha fissa dimora. È confortante per l'uomo del XIX secolo, col cuore e l'anima traviati nelle false condizioni di una vita artificiale, incontrare talvolta, al di fuori della sua società, gente rimasta vicina alla natura ed estranea alle migliaia di stupide necessità inutili ed insensate, o alle invenzioni della nostra civiltà compiaciuta di sé*”.

Сега съм у дома. Над мен Еленин връх
боде лазурний свод и мен при себе кани;
отсреща Бричебор ми праща здравий дъх
на своите ели и бори великани;
а Царев връх от юг издига се огромен
с плешивия си лоб и царския си спомен.

Сега съм у дома, сега съм в моя мир —
мир възделен и драг. Тук волно дишам ази,
по-светло чувствам; свещен, отраден мир
изпълня ми духът, от нов живот талази
нахлуват в мен, трептя от нови ощущения,
от прясна сила, мощ и тайни песнопенья...

Сега съм у дома, сега съм пак поет —
във лоното на таз пустиня горска, свята;
разбирам на леса любовний тих привет,
на струите шума, на бездната мълвата.
Разменям тайна реч с земя и синий свод
и сливам се честит във техния живот.

Сега съм у дома, в сърцето съм на Рила.
Световните злини, тревоги са далеч —
за тях е тя стена до небеса турила —
усещам се добър, почти невинен веч.
Духът ми се цери след жизнената битва,
вкушавам сладък мир във песни и молитва.

Сега съм у дома. По часове, благат,
край бистрата река, при звучната песен,
мечтая ил чета... Ил кат орел надвесен
над бездните стоя, и моят ум фъркат
блуждае в хаоса, до господата отива,
на мирозданието във тайните се влива.

Сега съм у дома — не съм тук странен гост.
Природата всегда, но буйната природа,
що пълни я живот, шум, песен и свобода,
бе моят идеал величествен и прост
Поклон, скали, води! Поклон, ели гигантски!
Вам, бездни, висоти! Вам, гледки великански!

Сега съм у дома — участник в рилский хор.
Аз тук не се родих — тук бих желал да тлея —
под горский вечен шум — дълбока епопея —
и на Еленин връх под вечно будний взор;
да имам гроб, подир живот-синджир теглила,
в величествените обятия на Рила.

Ora sono a casa. Sopra di me il Monte del Cervo
punge la volta celeste e mi attira a sé.
Di fronte il Bričebor mi invia il profumo fresco
dei suoi abeti e pini maestosi,
mentre il Monte dello Zar da sud si erge possente
con la sua fronte spoglia e con la sua memoria
imperiale.

Ora sono a casa, ora sono nel mio mondo:
un mondo agognato e caro. Qui io respiro libero,
mi sento più puro, una quiete sacra e gioiosa
mi riempie lo spirito, onde da una nuova vita
irrompono in me, tremo per sensazioni nuove,
per una forza pura, per la potenza e per segreti inni...

Ora sono a casa, ora sono di nuovo un poeta.
Nel grembo di quest'eremo montano, sacro.
Comprendo il silenzioso saluto amorevole del bosco,
il gorgoglio delle correnti, la voce degli abissi.
Scambio parole segrete con la terra e con la volta
celeste
e mi unisco felice alla loro vita.

Ora sono a casa, sono nel cuore della Rila.
Le cattiverie mondane, le preoccupazioni sono
lontane.
Tra loro e me essa ha posto una parete fino ai cieli.
Mi sento bene, quasi già puro.
Il mio spirito si risana dopo un'accesa battaglia,
assaporo una dolce quiete nei canti e nella
pregghiera.

Ora sono a casa. Per ore, beato,
accanto al fiume cristallino, al suono di un canto
melodioso,
sogno o leggo... o, come aquila levatasi
sugli abissi, mi ergo, e la mia mente alata
vaga nel caos, giunge fino al Signore,
penetra nei segreti della creazione.

Ora sono a casa. Non sono qui straniero.
La natura, la natura invero impetuosa,
che si riempie di vita, suoni, canti e libertà,
è sempre stata il mio semplice e grandioso ideale.
Salve, pareti rocciose, acque! Salve maestosi abeti!
A voi, abissi, vette! A voi, possenti vedute!

Ora sono a casa. Partecipo al coro di Rila.
Io qui non sono nato, qui vorrei spegnermi,
sotto l'eterno fruscio della foresta, profonda epoпеа,
e sotto lo sguardo eternamente vigile del Monte del
Cervo.

Vorrei avere sepoltura, dopo aver trascorso una vita
incatenato dalle sofferenze,
nel grandioso abbraccio di Rila.

Литература

Arnaudov, Mihail, 2006. "Ivan Vazov i bālgarskata priroda". In *Velikata rilska pustinja*, I. Vazov, 489-516. Sofija: Zaharij Stojanov.

Āanev, Georgi, 2006. "Pātepisite na Vazov". In *Velikata rilska pustinja*, I. Vazov, 517-540. Sofija: Zaharij Stojanov.

Āaneva, Milena. "Ivan Vazov". *Reĉnik na bālgarskata literatura sled OsvoboŹdenieto*. <https://dictionarylit-bg.eu/%D0%98%D0%B2%D0%B0%D0%BD-%D0%9C%D0%B8%D0%BD%D1%87%D0%BE%D0%B2-%D0%92%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2?sa=1> (consultato il giorno Marzo 17, 2024).

Dinekov, Petār, 1980. *Bālgarski folklor*. Āast 1. Sofija: Bālgarski pisatel.

Getova, Elena, 2020. "Pātepis". In *Enciklopedija "Bālgarskoto vāzraŹdane. Literatura*, Periodiĉen peĉat, Literaturen Źivot, kulturni srediŹta".

Minkov, Āvetan. 2003. "Ivan Vazov". In Biblioteka "Bālgarski pisateli". *Źivot - Tvorĉestvo - Idei*, ed. Mihail Arnaudov, 5-26. Varna: LiterNet.

Rakjovski, Cvetan, 2023. "Pātepisite na Vazov". *Bālgarski ezik i literatura* 65, n. 1: 9-26.

Vazov, Ivan, 1926. *V Ionoto na Rila, Sinajska roza, Majska kitka*. Sofija: Biblioteka Ivan Vazov - Boris Vazov.

Vazov, Ivan, 2013a. *V nedrata na Rodopite*. Sofija: Proektorija.

Vazov, Ivan, 2013b. *Velikata rilska pustinja*. Sofija: Proektorija.

Vazov, Ivan, 1892. *Velikata rilska pustinja*. Sofija: DārŹavna peĉatnica.

Vazov, Ivan, 1891. "Vpeĉatlenija v Rila". In *Dennica*, ed. I. Vazov, 433-441.